

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η *Μήδεια* του Ευριπίδη είναι ένα από τα έργα του αρχαιοελληνικού δράματος που *παίζονται* συχνά, σχεδόν κάθε δεύτερο ή τρίτο καλοκαίρι τα τελευταία χρόνια. Ενώ, ως έργο, είναι σκληρό έως απάνθρωπο –γιατί πώς αλλιώς να ορίσει κανείς την παιδοκτονία από τα ίδια τα χέρια της μάνας– φαίνεται πως το ελληνικό κοινό τουλάχιστον δεν σοκάρεται αρκετά, ώστε να απορρίψει ολοκληρωτικά την φόνισσα ηρωίδα, αλλά μάλλον, ως ένα βαθμό, την καταλαβαίνει, την συμπονεί και ίσως συμπάσχει, καθώς δικαιολογεί τον θυμό και την οργή της, χωρίς να συγχωρεί βεβαίως την παιδοκτονία, θεωρώντας την ίσως ως παράπλευρη απώλεια.

Αυτό που κατανοεί, σχεδόν εύκολα ο κοινός θεατής, είναι πως η σύγκρουση Μήδειας και Ιάσονα εκφράζει ουσιαστικά την αρχετυπική αντίθεση μεταξύ αρσενικού και θηλυκού. Από τη μια η Μήδεια υπερασπίζεται τον ιερό θεσμό του γάμου, επικυρωμένου με όρκους αιώνιας πίστης, και από την άλλη ο προδότης Ιάσων, που εμφανίζεται υπολογιστής, συμφεροντολόγος, ωφελμιστής, αλλά και ορθολογιστής καθώς έχασε το βασίλειό του και με το νέο του γάμο προσβλέπει να κερδίσει ένα καινούργιο θρόνο και βασίλειο. Αρπάζει την ευκαιρία να ξαναφτιάξει τη ζωή του, να έχει μιά δεύτερη ευκαιρία, αδιαφορώντας για τον πόνο που προξενεί στη γυναίκα στην οποία οφείλει το πρώτο και ηρωικό σκέλος της ζωής του. Η επιτυχία της αργοναυτικής εκστρατείας ήταν σχεδόν εξ ολοκλήρου έργο της Μήδειας. Ακόμα και η ανάρρησή του στον θρόνο της Ιωλκού. Η ψυχρή επιλογή του Ιάσονα αποτελεί την επιτομή της αχαριστίας. Και η Μήδεια ασφαλώς δεν υπερασπίζει απλώς το γάμο, ως κοινωνικό θεσμό. Σκέφτεται συνάμα, πέρα από την απόρριψή της ως γυναίκας –και κατανοούμε τί μαρτυρική πληγή συνιστά μια τέτοια απόρριψη– αναλογίζεται λοιπόν και το ανύπαρκτο μέλλον που την περιμένει.

Μερικές φορές στην τραγωδία οι πρωταγωνιστές συγκρούονται επιδιδόμενοι σε έναν αγώνα λόγων, υπερασπιζόμενοι ο καθένας το δικό του δίκιο. Με τον χορό συνήθως στο ρόλο του διαμεσολαβητή ή κριτή. Ο κάθε διάδικος θεωρεί τον άλλο ως *αδικήσαντα*, ενώ τον εαυτό του ως *αδικούμενο*.

Στην *Μήδεια*, και στους μονολόγους του Ιάσονα και της Μήδειας, το ρητορικό ύφος θυμίζει έντονα την πολιτική ή την ρητορική, οι οποίες εξάλλου κυριαρχούσαν στην Αθήνα. Αυτός ο αγώνας λόγων – *άμιλλα λόγων* την αποκαλεί ο Ευριπίδης– αρχίζει με την κριτική του Ιάσονα για τη Μήδεια, στηλιτεύοντας την άρνησή της να δεχτεί την απόφασή να παντρευτεί άλλη γυναίκα, ισχυριζόμενος ότι πίσω από αυτή την απόφαση βρίσκεται η φροντίδα του για τα παιδιά τους καθώς και για εκείνη. Η Μήδεια απαντά στον Ιάσονα, επικεντρώνοντας κυρίως σε όσα η ίδια έχει κάνει, υπενθυμίζοντας την καθοριστική συμβολή στην αρπαγή του *χρυσόμαλλου δέρατος*, την εγκατάλειψη της χώρας της και της οικογένειάς της, καθώς και την οργάνωση του εγκλήματος σε βάρος του βασιλιά της Ιωλκού Πελία, έγκλημα το οποίο έφερε τον Ιάσονα στο θρόνο.

Ο αγώνας αυτός των λόγων συνεχίζεται αμείλικτος. Αυτό που εντυπωσιάζει είναι αδυσώπητη κριτική του Ιάσονα στις γυναίκες στο σύνολό τους: *«Μέχρι εκεί φτάνει το μυαλό εσάς των γυναικών, που όταν έχετε τον άνδρα στο κρεβάτι, όλα βγαίνουν άριστα, αν όμως πάει κάτι στραβά εκεί, τότε τα ωραιότερα και τα καλύτερα σας φαίνονται πολύ εχθρικά. Θα έπρεπε οι άνθρωποι να αποκτούν παιδιά με κάποιον άλλον τρόπο, και το θηλυκό γένος να μην υπάρχει. Κι έτσι οι άνθρωποι δεν πάθαιναν κανένα κακό»* (στ. 569-575).

Απομονώνοντας τους παραπάνω στίχους που τους εκφέρει ο Ιάσωνας εύκολα θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι ο Ευριπίδης είναι μισογύνης, όπως έχει κατηγορηθεί άλλωστε. Κατά την άποψή μου, ο Ευριπίδης όχι μόνο δεν είναι μισογύνης, αλλά, στο σωζόμενο τουλάχιστον έργο του, οι γυναικείες μορφές πρωταγωνιστούν. Τις εμφανίζει να κυριαρχούνται από τα πάθη τους, και να καταλήγουν συνήθως σε ακραίες πράξεις, ενώ προσπαθεί να κατανοήσει τα βαθύτερα κίνητρα των πράξεών τους, εντός του κοινωνικού και οικογενειακού πλαισίου στο οποίο μεγάλωσαν και έζησαν. Και αν η *Μήδεια* κουβαλάει το αρνητικό πρόσημο της φόνισσας των παιδιών τους, του Κρέοντα και της κόρης του που προορίζονταν για νέα γυναίκα του Ιάσονα, τι να

πει κανείς για την *Άλκηστη*, στην ομώνυμη τραγωδία πάλι του Ευριπίδη: Η οποία προσφέρεται να πεθάνει αυτή στη θέση του άντρα της *Άδμητου*, πράξη την οποία του αρνήθηκε ο ίδιος ο γέροντας πατέρας του. Εδώ η ηρωίδα εμφανίζεται ως πρότυπο συζυγικής αγάπης και αφοσίωσης, ενώ ο Άδμητος και ο πατέρας του περιγράφονται ως λιπόψυχοι απέναντι στον θάνατο και κυρίως ως εγωιστές που θέλουν να σώσουν το τομάρι τους. Το μεγαλείο της Άλκηστης, μόνο τον μισογυνισμό του Ευριπίδη δεν φανερώνει. Το ίδιο συμβαίνει και με την *Ιφιγένεια*, που μετά την αρχική της αντίδραση –λογική για την ηλικία της– προσφέρεται να θυσιαστεί, αποφορτίζοντας έτσι τον ένοχο πατέρα της που δρούσε κάτω από την πίεση του στρατεύματος. Το ίδιο συμβαίνει και με την *Ελένη* στην ομώνυμη τραγωδία, όπου ο τραγικός ποιητής απενοχοποιεί την Ελένη, καθώς την εμφανίζει να μην έχει πάλι ποτέ στην Τροία, άρα δεν ήταν η αιτία του δεκάχρονου τρωικού πολέμου.

Αυτό που απομένει από την *Μήδεια* και όλο το έργο του Ευριπίδη είναι ένας κόσμος ανθρώπων με ελαττώματα, πάθη, αδυναμίες, σκοτεινές πλευρές και ανεξέλεγκτες εσωτερικές δυνάμεις, που οδηγούν σε τραγικά και αδιέξοδα γεγονότα. Ο Ευριπίδης εμφανίζεται μέσα από το έργο του ως ο πιο γήινος, ο πιο πραγματιστής και ως ο πιο κοντινός στην αντιφατική φύση του ανθρώπινου όντος. Με κατανόηση όμως, συμπάθεια και ίσως με επιείκεια για την ατελή και αδύναμη φύση του ανθρώπου. Υπήρξε ο κατ' εξοχήν μελετητής της ανθρώπινη φύσης και των σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων, και αυτή του η βαθιά και τίμια μελέτη διαπερνά το σύνολο του έργου του.

Κώστας Λάνταβος
Λάρισα 2 Απριλίου 2023

ΜΗΔΕΙΑ

ΠΡΟΣΩΠΑ

ΤΡΟΦΟΣ

ΜΗΔΕΙΑ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

ΚΡΕΩΝ

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΗΣ ΜΗΔΕΙΑΣ

ΙΑΣΩΝ

ΧΟΡΟΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

ΑΙΓΕΥΣ

ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ

ΤΡΟΦΟΣ

Μακάρι το καράβι της Αργώς να μην έφτανε στην γη των Κόλχων
πετώντας ανάμεσα απ' τις μαύρες Συμπληγάδες·
μήτε στα φαράγγια του Πηλίου να μην είχε πέσει ποτέ
κομμένο πεύκο, ούτε να γινόταν κουπιά
στα χέρια αντρών γενναίων που πήγαν για χάρη του Πελία
να φέρουν το Χρυσόμαλλο Δέρας. Τότε και η Μήδεια, η κυρά μου,
δεν θα είχε καταπλεύσει ως τα τείχη της Ιωλκού,
ερωτοχτυπημένη για τον Ιάσονα.
Ούτε, πείθοντας τις θυγατέρες του Πελία
να θανατώσουν τον πατέρα τους, θα κατοικούσε σ' αυτήν εδώ
την γη της Κορίνθου, με σύζυγο και τέκνα, φροντίζοντας
να είναι αρεστή στους πολίτες της χώρας
όπου βρέθηκε πρόσφυγας, και με τον Ιάσονα
να συμπορεύεται σε όλα· και είναι αυτή
η πιο μεγάλη ευλογία: το αντρόγυνο να μην διχογνωμεί.
Τώρα όμως τα πάντα κυβερνά το μίσος
κι ό,τι αγαπήθηκε πολύ το βλέπει αρρωστημένο.
Ο Ιάσων πρόδωσε τα παιδιά του και την κυρά μου,
και βρήκε βασιλικό κρεβάτι γάμου, παίρνοντας
την κόρη του Κρέοντα, που άρχει αυτή την χώρα.
Και η δύστυχη η Μήδεια, ατιμασμένη, φωνάζει
για τους όρκους που της είχε δώσει, επικαλείται
την μέγιστη πίστη του που εκείνος επικύρωσε
με το δεξί του χέρι, και καλεί ως μάρτυρες τους θεούς
να δούνε πώς την ανταμείβει ο Ιάσωνας.
Κείτεται χωρίς να τρώει, το σώμα της παραδομένο στους πόνους,
όλη την ώρα πνίγεται στο κλάμα, αφότου ένοιωσε
πως την αδίκησε ο άντρας της. Δεν σηκώνει το βλέμμα της,

μήτε το πρόσωπό της απ' τη γη. Ακούει τις συμβουλές των φίλων, όσο ο βράχος ή το κύμα της θαλάσσης. Καμιά φορά γυρίζει τον κατάσπρο λαιμό της για να θρηνήσει μόνη της τον ακριβό πατέρα της, το σπίτι της, τη γη της, που όλα τα αρνήθηκε για να 'ρθει εδώ ακολουθώντας τον άντρα που τώρα την ατιμάζει. Οι συμφορές την δίδαξαν την άμοιρη, τι σημαίνει να μην εγκαταλείπεις τα πάτρια εδάφη. Μισεί τα παιδιά της κι όταν τα βλέπει δεν τα χαιρέται. Φοβάμαι μήπως σκεφτεί κάτι απρόβλεπτο.
[Βαριά το πήρε ο νους της, δεν θα ανεχθεί την αδικία, την ξέρω καλά. Και φοβάμαι μην πάει αθόρυβα στο παλάτι, όπου είναι στρωμένο το κρεβάτι, και χώσει στα στήθη τους κοφτερό μαχαίρι, ή μήπως σκοτώσει τον βασιλιά και τον γαμπρό μαζί, και ύστερα την βρει μεγαλύτερο κακό.] Γιατί είναι φοβερή. Όποιος τα βάλει μαζί της, δεν θα κερδίσει εύκολη νίκη. Μα να, τα παιδιά της τελείωσαν το τρέξιμο κι έρχονται. Κι ούτε που τους περνάει απ' το μυαλό η συμφορά της μάνας τους. Γιατί τα νιάτα δεν αρέσκονται στον πόνο.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

Εσύ παλιά δουλεύτρα στο σπίτι της κυράς μου, γιατί στάθηκες έτσι έρημη μπροστά στην πύλη, μιλώντας μόνη σου για τα δεινά σου; Πώς και η Μήδεια επέλεξε να μείνει μόνη, δίχως την συντροφιά σου;

ΤΡΟΦΟΣ

Γέροντα, συνοδέ των τέκνων του Ιάσωνα για τους καλούς δούλους είναι συμφορά όταν τ' αφεντικά έχουν προβλήματα, (ξεπέφτουν)· τότε σφίγγεται η καρδιά τους. Έτσι κι εγώ πόνεσα τόσο,

που αποθύμησα να έρθω εδώ, να εξομολογηθώ
σε γη και ουρανό τα βάσανα της κυράς μου.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

Δεν παύει ακόμα η δύστυχη να σκούζει;

ΤΡΟΦΟΣ

Σε ζηλεύω. Το κακό είναι στην αρχή, δεν έφτασε ούτε στη μέση.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

Ω, την τρελή! Αν μπορείς να μιλήσεις έτσι για τους άρχοντες.
Δεν ξέρει τίποτα για τα καινούργια βάσανα που έρχονται.

ΤΡΟΦΟΣ

Τι τρέχει, γέροντα; Πες τα μου, μη μού τα κρύψεις.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

Ξέχνα το. Μετάνοιωσα ήδη που το είπα.

ΤΡΟΦΟΣ

Στα γένια σου σε ξορκίζω. Μην έχεις μυστικά από μένα· δούλοι
είμαστε και οι δυό. Αν χρειαστεί, θα κρατήσω το στόμα μου
κλειστό.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

Πήρε τ' αυτί μου κάτι –δεν με κατάλαβε κανείς– καθώς βρέθηκα
στο μέρος που παίζουν τους πεσσούς και κάθονται
οι γέροι γύρω απ' το ιερό νερό της Πειρήνης: ο Κρέοντας,
ο βασιλιάς αυτής της χώρας, θα διώξει, λέει, από την Κόρινθο
την Μήδεια και τα παιδιά της. Αν είν' αλήθεια αυτό που άκουσα,
δεν ξέρω. Πάντως θα ήθελα να μην είναι.

ΤΡΟΦΟΣ

Και θ' ανεχθεί ο Ιάσων, ό,τι κι αν τον χωρίζει με την μάνα,
να κακοπάθουν τα παιδιά του;

ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

Οι παλιές συγγένειες υπολείπονται απ' τις καινούργιες·
το σπιτικό ετούτο το 'βγαλε απ' την καρδιά του.

ΤΡΟΦΟΣ

Χαθήκαμε αν στο παλιό κακό, προτού περάσει,
προσθέσουμε καινούργιο.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

Όμως εσύ, μιλά! Κράτα το στόμα σου κλειστό. Δεν είναι
η ώρα να το μάθει η δέσποινά μας.

ΤΡΟΦΟΣ

Παιδιά μου, βλέπετε πώς σας φέρεται ο πατέρας σας;
Δεν εύχομαι τον θάνατό του! Αφέντης μου είναι.
Αλλά σκάρτος είναι για τους δικούς του ανθρώπους.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

Όλοι οι άνθρωποι τα ίδια κάνουν! Τώρα το μαθαίνεις
–σαν είδες τον πατέρα τους να τ' απαρνιέται για ένα κρεβάτι–
πως ο καθένας τον εαυτό του αγαπάει πιο πολύ
παρά τους άλλους, κάποιοι με δίκαιο τρόπο,
κάποιοι μόνο για το κέρδος;

ΤΡΟΦΟΣ

Παιδιά μου, πάτε μέσα· θα στρώσουν τα πράγματα.
Κι εσύ, όσο μπορείς, κράτα τα παιδιά μακριά απ' τη μάνα τους
γιατί είναι οργισμένη. Μόλις την είδα να κοιτάζει
τα παιδιά της σαν μανιασμένος ταύρος,
σαν να 'θελε να κάνει κάτι. Δεν θα περάσει ο θυμός της

–την ξέρω καλά– αν πρώτα δεν ξεσπάσει κάπου.
Ας πέσει η οργή της πάνω σε εχθρούς κι όχι σε δικούς μας.

πάροδος

ΜΗΔΕΙΑ (από μέσα)

Αλίμονο!

Είμαι πολύ δυστυχισμένη και με τόσα βάσανα!
Ωωω! Καλύτερα να μ' έπαιρνε ο Χάρος!

ΤΡΟΦΟΣ

Αυτό που σας έλεγα, αγαπημένα μου παιδιά.
Η μάνα σας ταραίζει την ψυχή της,
πυροδοτεί το μίσος της.
Μπείτε μέσα στο σπίτι γρήγορα,
μην πλησιάσετε κοντά της, προσοχή μην σας πάρει το μάτι της,
και φυλαχθείτε από χαρακτήρα άγριο
και παραλογισμένο νου. Εμπρός τώρα,
μπείτε μέσα γρήγορα. Είναι ολοφάνερο: το σύννεφο
του θρήνου της κορώνει, σύντομα θα ξεσπάσει
με περισσότερη οργή. Πώς άραγε θ' αντιδράσει
η περήφανη κι απτόητη ψυχή της, τώρα
που την πληγώνουν οι συμφορές;

ΜΗΔΕΙΑ

Ααα!

Τι έπαθα η δύσμοιρη! Πέρασα τέτοια βάσανα
που αξίζει να θρηνώ ως να μ' ακούσουν τα ουράνια!
Τέκνα μάνας μισητής, να πεθάνετε
μαζί με τον πατέρα σας κι όλο το σπίτι να ρημάξει.

ΤΡΟΦΟΣ

Ωχ, αλίμονό μου η δύστυχη!
Τα παιδιά πώς συμμετείχαν στο σφάλμα του πατέρα τους;